

Kossuth Lajos hazafisága a XXI. században is egyetemes jelentőségű

(II. rész)

A 2022. évben fontos emlékeznünk arra, hogy 220 esztendeje született kimagasló magyar történelmi személyiségünk, Kossuth Lajos (1802–1894), aki államférfiként örök példa a nemzeti célokért méltón küzdő hazafiak számára. A Batthyány-kormány pénzügyminisztereként, a Honvédelmi Bizottmány elnökeként, Magyarország kormányzóelnökeként az 1848–1849-es hősi szabadságharcunk olyan vezetői közé tartozott, akik a csatateri küzdelmeink után is kiemelten képviselték a haza szolgálatának ügyét a nemzetközi szinten. Kossuth Lajos testesítette meg a magyar szabadságeszményt a XIX. században Európától Amerikáig; és méltó emlékezete egyetemes jelentőségű a XXI. századi nemzeti összetartozásunk értékvilágában is!

I. „Kossuth-huszárok” az 1848–1849-es szabadságharcunk idején

Hatalmas értékteremtő erejű Kossuth személyisége, amire tekintettel fontos utalni a korabeli „Kossuth-huszárok”, másként „Kossuth-lovagok” jelentőségére, mivel a 15. (Mátyás) székely huszárezredet is e megnevezéssel illették. A székely huszárvilág legfontosabb korszaka természetesen az 1848–1849-es szabadságharcunk volt, melyben a Mátyás-huszárok történelmi emlékei igen fontos örökséget képeznek. Ezen alakulat hivatalos neve a 15. (Mátyás) székely huszárezred volt, és létrejött Kossuth Lajos hadszervezői terveinek volt köszönhető. E huszárság kapcsán az a leglényegesebb, hogy nem a központilag szervezett magyar honvédsereg rendszerébe tartozott, hanem a polgári kormányzat felügyelete alatt állt. A „Kossuth-hu-

szárok” megszervezésére a Batthyány-kormány pénzügyminisztere, Kossuth Lajos már 1848 augusztusában megkapta a szabadcsapatok szervezésének jogát. A „Kossuth-huszárok” toborzása mindenhol igazi hazafias közösségi ünnepet jelentett: e szabadcsapatként harcoló magyar lovas vitézek hatalmas népszerűséget élveztek. Kossuth Lajos 1848. december 16-án kiadott rendelete teremtette meg az alapokat az 1849-ben megalakított szabadcsapatok megszervezéséhez, és a 15. (Mátyás) székely huszárezred is ekként jött létre. *„Ezeket a lovasokat először Kossuth-huszároknak, vagy lovagoknak, majd Hunyadi-, végül Mátyás-huszároknak nevezték. A köznyelvben azonban mindvégig megmaradt a Kossuth-huszárok elnevezés, annak ellenére, hogy az alakulat hivatalos neve 15. (Mátyás) huszárezred volt.”* (1) E székely huszárság kapcsán indokolt utalni arra, hogy *„Székelyföld, a korabeli Erdély egyetlen, összefüggő egységet alkotó magyar etnikai tömbje”,* így *„1848–1849-ben az önvédelmi harc erdélyi bázisát a székelység képezte, belőlük toborozták, vagy sorozták a forradalmi hadsereg erdélyi alakulatainak többségét”,* hiszen e nemzetrésünk komoly *„helyismerettel és tapasztalattal rendelkezett”.* A *„15. (Mátyás) huszárezredbe”* való bekerülés *„a nemesi származású ifjak körében nagy népszerűségnek örvendett”.* (2) E székely huszárezred csatateri eredményességében gróf Mikes Kelemen és gróf Bethlen Gergely is jelentős szerepet játszottak! *„Mikes Kelemen (1820–1849) középbirtokos, főnemesi származású. Kilépett hadnagy (4. huszárezred), majd gazdálkodó. 1848. július végétől a Kossuth, majd a későbbi Mátyás huszárezred szervezője, majd parancsnoka Kolozsváron. November 1-jétől ezredes. Nagyszében ostromá-*

nál halt hősi halált. [...] Bethlen Gergely (1810–1867) középbirtokos, főnemesi származású. A Mátyás huszárezred egyik szervezője. Itt lesz őrnagy és osztályparancsnok. [...] Koós Ferenc egykori Mátyás-husár így emlékezett parancsnokairól: »Őrnagyunk gróf Mikes Kelemen volt. Gróf Bethlen Gergely híres lovas volt, gróf Mikes is jól megülte a lovat; igen szép arcú és termetű férfi.« [...] A Mikes-család tagjainak szerepvállalása az erdélyi nemzetőri és honvédi szervezésben szinte meghatározó volt. A család részéről gróf Mikes János a kolozsvári nemzetőrség parancsnoka volt, míg Mikes Kelemen testvére gróf Mikes Benedek, a kolozsvári nemzetőrség lovas századának parancsnoka, századosi rangban.” „Mikes Kelemen és Bethlen Gergely három hónap alatt egy olyan csapatot hoztak létre”, amelynek csatatéri vitézei „bátran harcolva állták meg a helyüket”, így „a Mátyás-huszárok rátermettségében és fegyelmében ettől kezdve nem kételkedhetett senki”. (3) A „szervezés kezdeti szakaszában is komoly problémát jelentett, hogy nem minden belépő rendelkezett saját hátaslóval és lószerszámmal, így gondoskodni kellett ezek beszerzéséről”. „Ezt azonban nagyban megkönnyítette, hogy az erdélyi arisztokrácia jó ménesekkel rendelkeztek és kiváló lovak felajánlásával segítették a vállalkozás sikerét, mert számukra Mikes és Bethlen neve megfelelő garancia volt.” A „karabélyok nem tartoztak a Mátyás-huszárok fegyverei közé, pedig az a lovasság egyik alap löfegyvere volt”. A Mátyás-huszárok karddal és két pisztollyal voltak felszerelve. (4) A 15. (Mátyás) székely huszárezred „egyenruhája szürke színű volt, piros csáköval és piros színű gombokkal”. „Erről az egykori Mátyás-huszárról, Jakab Elek így emlékezett: »Egyenruhájuk: vörös csákó gazdag vitézkötéssel s fekete lófark bokkrétával, világos szürke posztó magyarka, makkos gombbal, vörös zsinórkötéssel, pantalon nadrág hasonló zsinórral; fegyverzetük: gyöngén meggörbödött kard és pisztoly.« Csak a csákokat kapták készen, amelyekhez Marosvásárhelyen készítettek rózsát. Ebből azonban nem jutott mindenkinek, így sokan csak piros színű sapkát viseltek. [...] A szabóktól megrendelt egyenruhák augusztus végén készültek el, így az újoncok most már elmondhatták magukról, hogy »tényleg magyar huszárok vagyunk.«” (5)

II. A „letűnt évszázadok történetének” nemzeti öröksége „útmutatást, reményt ad a nemzeti felemelkedés, a biztató jövő felé”

A magyar szabadságeszményt megtestesítő Kossuth Lajos életútja nemzetünk rendkívül jelentős történelmi öröksége, és egyúttal az emberiség egyetemes értéktárába tartozó közös emlékezetműveltségi kincsünk is! Nemzetünk hatalmas jelentőségű szabadsághősei közül Kossuth Lajos vált a legismertebbé, hiszen neve két évszázada Európától Amerikáig ugyanazt jelent minden művelt ember számára: a nemzeti szabadság eszménye olyan örök érvényű igazság, melynek képviselői az emberiség közös hőseiként élnek az emlékezetünkben.

Kossuth Lajos a Trianon utáni nemzetünket összetartó szellemi erők világában rendkívüli fontosságú a Kárpát-medencében élő magyarság számára; sőt, a más földrészekben élő honfitársaink számára is. E tárgykörben érdemes az 1956-os amerikai magyar emigráció körében élő hazafiság és műveltség fontosságára is utalni, melyre kiváló példa a következő adalék a nemzeti összetartozásunk öröksége jegyében. Teszem most ezt a Kossuthok és Spilenbergek rokon kapcsolatára tekintettel, melyről fentebb már említést tettem. Dr. Spilenberg György orvos a következő alapvetést tette a magyar nemzet történelmi értéktáráról 1977-ben: „Minden olyan korban, amikor a nemzet idegen elnyomás, megszállás vagy zsarnokság alatt él, a szellemi elit legjobbjai, írók, művészek és történettudósok a múlt felé fordulnak. A letűnt évszázadok történetének kutatása vigasztalást nyújt a jelenben, és útmutatást, reményt ad a nemzeti felemelkedés, a biztató jövő felé.” (1) Ezen évszázadokon át ható erő jegyében emelem ki, hogy az 1956-os hősi szabadságharcunk jelképe a Kossuth-címer volt. Említésre méltó dr. Spilenberg György orvos másodunokaöccse, Kossuth Béla (1912–2004) életútja is, aki a kanadai magyar emigráció jeles személyiségeként, a Kanadai Magyar Szövetség tagjaként szintén a rendíthetetlen szabadságeszmény hősei közé tartozott az 1956 utáni évtizedekben. Magyarországon és az egész világon a Kossuth név az 1848–49-es dicsőséges magyar szabadságharc okán a szabadság szóval azonos jelentéssel bír. A Kossuth családból való felmenőkkel rendelkező Kossuth

Béla személyéről több okból is indokolt megemlékezni: ezek egyike a történelmi név folytán is adott, melynek nyomán a másik ok valójában az, hogy ez a XX. századi életút is azt mutatja napjaink számára, hogy életünk legfőbb értéke, hogy a hazafiság és a szabadság eszmei és gyakorlati világának jegyében éljük meg a sorsunkat. A fentiekből fakadó harmadik szempont pedig az volt számomra, hogy egy mára már valójában elfeledett személyiségről van szó, akiről viszont számos közeli ismerőse és rabtársa szívből jövő szeretettel emlékezett meg az elmúlt évtizedekben: ezért nyilvánvaló, hogy indokolt a történelmi emlékezet számára is megírni Kossuth Béla életútjának közéleti és emberi jelentőségét is. Itt fontos hangsúlyoznom, hogy a történelem a megismerés, az átélés és a megemlékezés művésze, mely nemzedékeken és korszakokon átívelve sorsközösségi üzenetté válik a jövő nemzedékek számára. E körben igen fontos források az alábbi, 1960-ban és 1962-ben megjelent híradások is. „*Torontóban a Kanadai Magyar Szövetség a szabadságharc emlékére ünnepséget rendezett, amelyen képviseltette magát a miniszterelnök*”, valamint „*megjelent Toronto helyettes polgármestere, Mr. Donald Sumerville, akik a kanadai magyarságot támogatásukról biztosították*”. „*Az ünnepség előtt elterjedt a Szabad Magyarország híradása a Castro által internálandó szabadságharcosokról s tervezett kiadatásukról, ami nagy felháborodást keltett. Az egyesületek elhatározták, hogy tiltakozó írást küldenek Castrohoz, Kruscsevhöz és Kádárhoz. A Szabad Magyarország lappéldányait Tüske Pál és társai osztották ki a közönség között. Az ünnepi beszédet Kossuth Béla mondta, akit a kommunisták előbb halálra, majd életfogytiglani börtönre ítélték. 12 évi vörös börtönt szenvedett, míg a szabadságharcosok kiszabadították. Emlékezett a szabadságharc hőseire, akik életüket áldozták a szabadság eszményeiért. [...] A résztvevők táviratot intéztek a kanadai miniszterelnökhöz és megköszönték a UN-ben elmondott bátor szavait.*” (2) „*Volt politikai foglyok és szabadságharcosok tiltakozása. A Politikai Foglyok Szövetségének a vezetői szabadságharcos vezetőkkel közgyűlést tartottak Torontóban, hogy tiltakozzanak ama szándék ellen, amely a magyar ügyet le akarja venni az ENSZ közgyűlésének napirendjéről. Ha ez sikerült, a magyar forradalom újabb legázolását fogja*

*jelenteni s nemcsak a magyar népet, hanem a vasfüggöny mögötti többi nemzeteket is — száz-tíz millió embert — foszt meg a reménységtől. A közgyűlés a következő határozatot hozta: A magyar népnek a forradalom melletti egységes kiállását és magatartását szavazásnak tekintjük, amely elfogadta és a magáévá tette a forradalom követeléseit, úgymint a szovjet csapatok Magyarországról való kivonulását, külföldi ellenőrzés mellett megtartott titkos választást, az emberi szabadságjogok tiszteletben tartását, a politikai foglyok szabadon bocsátását, köztársasági államformát parlamentáris alapon, az élet minden területén demokratikus kormányzást. Ezek voltak a forradalmi ifjúság követelései, melyek mind ésszerűek és időszerűek voltak, amit mi sem bizonyít jobban, mint az a tény, hogy a magyar forradalom óta eltelt hat esztendő alatt az ázsiai és afrikai gyarmati sor felszabadult népek számára a fenti jogokat az ENSZ maradéktalanul biztosította. E jogokat a magyarságtól sem lehet megtagadni. A forradalom követelése a magyar nép legutolsó szabad megnyilatkozásának tekinthető. Mi az elnémitott magyarság helyett e követelésekhez ragaszkodunk és semmiféle kényszer-megoldást, kompromisszumot nem fogadunk el. A politikai foglyok és a szabadságharcosok vezetőinek torontói határozatának aláírói: Adorján József, Forgács István, Kossuth Béla, Simon János és Futó József.” (3) A fenti híradások alapján remek érzés arra emlékezni, hogy a XIX. századi Kossuth-vér „*sem válik vízzé*” Kossuth Béla szabadsághősi életútjában, hiszen a kanadai magyar emigráció által képviselt szabadságeszmény olyan nemzetközi szintű világképet képviselt, amely egyetemes jelentőségű a XX. században megteremtett nemzeti értéktárunkban. Egy nemzet sorsa a hétköznapi becsületében rejlik: a történelem szeretete az út a múlt érzékelésének művészetéhez. A történelem szeretete olyan műveltségi élménytár, melynek révén szellemi értelemben évezredek át mindig újra és újra megfoghatják egymás kezét az ősök és az utódok. Ennek a kézfogásnak az üzenete az utókor számára, hogy az értékrend sorsközösségi világát mindig újra és újra létre kell hozni, bölcsességgel és türelemmel kell megóvni, mert a szabadság és becsület egymást erősítő értékvilágot teremtenek.*

III. Kossuth Lajos emlékezete Bulgáriában

Szabadsághősünk a XIX. század közepétől világhírré tett szert. Bármely országban járt, mindenhol nagy hatást gyakorolt, hiszen kiváló szónok is volt. „170 éve őrzi Kossuth emlékét Bulgária”: ez állt az Országház Vadásztermében 2020. február 21-én megtartott nemzetközi konferencia meghívóján. Tisztelet és köszönet illeti meg Bulgáriát azért, hogy „Kossuth apánk” a bolgár emlékeztetmíveltségben még a XXI. században is jelen van. A meghívót ékesítő, a magyar és a bolgár nemzeti színekkel megjelenített „100”-as szám pedig arra emlékeztetett mindenkit, hogy éppen 100 évvel korábban, 1920-ban létesült Magyarország és Bulgária között diplomáciai kapcsolat. Ezen alapvetések mentén ért a megtisztelő felkérés Varga Szimeon szószóló úr részéről, hogy e rendezvényen emlékbeszéd keretében tartsak előadást a magyar–bolgár barátság kapcsán fontosnak ítélt művelődéstörténeti emlékekről. Nagyszerű érzés volt, hogy előadást tarthattam azokról a XIX. századi magyar szabadsághőseinkről, huszárainkról, honvédtisztjeinkről, akik leginkább gyors lovaiknak köszönhetően vágattak át a határon, hogy Sumen (Sumla) bolgár világában találjanak menedéket a világoosi fegyverletétel után. E város bolgár lakossága megtapasztalhatta Kossuth személyes varázsát. A bolgár történelmi tudatban élő Kossuth-tisztelet jegyében fontos, hogy a sumeni Kossuth-emlékmúzeum kiállítása bemutatja a magyar lovas nemzetünk hadművészeti értékvilágát és huszárainkat is. A személyes élmények mindig a legfontosabb források. 1973-ban Égerházi Imre festőművész és Madarász Gyula a következőket rögzítette a Bulgáriában tett utazásuk kapcsán: „Sumenben érték bennünket olyan kellemes benyomások, amelyek felejthetetlenek. Nagy szeretettel ápolják nagy történelmi személyiségünk, Kossuth Lajos emlékét. Mindenütt tapasztaltuk a bolgár emberek magyarok iránti szeretetét.” (1) A fenti konferencia kapcsán utalok arra, hogy a 2020. esztendő a *nemzeti összetartozás emlék-éve* volt, ennek okán fontos arra is emlékeznünk, hogy a történelem valójában az őseink története, az ő cselekedeteik méltó emlékezete. A mai bolgárok üknagyszüleinek és dédnagyszüleinek kora volt az, amikor Kossuth Lajos menedéket lelt

Sumenben. A méltó emlékőrzésre kiváló példa, hogy 1930-ban megalakult Budapesten a Magyar–Bolgár Társaság, és szintén ebben „*az évben megalakult a sumeni tagozata is – tagjai között a hajdani emigránsokkal érintkező sumeniak leszármazottaival*”. (2) Ez egy rendkívül lényeges adalék, mert rávilágít arra, hogy milyen erős személyes és családi emlékőrzés létezett még három nemzedékkel később is Kossuth Lajosról és magyar vitézeiről, akik menedéket leltek a török iga alatt élő bolgárság körében. Fontos érezni e helyzet abszurditását: a szabadságukért küzdő magyar vitézeink olyan területre érkeztek, ahol a bolgárok a XIV. század óta török iga alatt sínylődték. A bolgár történetírás igen magas szinten tárta föl, hogy milyen nagy hatású volt nemzeti törekvéseik terén a magyar szabadsághősök jelenléte. Kossuth egész életében államférfiúi módon gondolkodott és cselekedett: pár hónapos ott-tartózkodása során Kossuth Sument feltette a XIX. század közepének világpolitikai térképére. Szabadsághősünk igazi életveszélyben volt, amikor Sumenben tartózkodott, erre példák az alábbi történelmi adalékok. „*Titkos intések jöttek hozzá, még a sztambuli angol nagykövet palotájából is, hogy szökjék, szívesen segítik abban; ő maradni akart.*” (3) Kossuth Lajos Sumenből folytatott levelezésében megtalálhatóak azok az adalékok is, melyek a Habsburg-hatalom által megtervezett és megszervezett merényletekről tanúskodnak. Fontos „*nyomon követni azt, hogy milyen mértékben és milyen eszközökkel igyekezett az osztrák kormány bosszuló kezével üldözni a szabadságharc után a világban szétszórt és szenvedő magyar emigrációt.*” „*Kossuth irataiban többször említést tesz esetekről, amikor az osztrák alattomban életére tört.*” (4) 1849. „*december 17-én egy Bárdy*” nevű és nagy távot jelentő lovasteljesítményt megvalósító „*magyar katona, állított be Kossuthhoz azzal a biztos hírrel, hogy fegyveres merénylők közelednek Sumla felé.*” A merényletet elkövetni szándékozó „*banda egy része marconán felfegyverkezve jött Sumlára és éppen Kossuth házával szemközt foglalt állást.*” „*Kossuth mellett pedig ez esettől kezdve mindig két tiszt teljesített testőrszolgálatot.*” (5) Bolgár–magyar kalandfilmet lehetne készíteni ebből a történetből. Ez az alkotás kiválóan bemutatná a korabeli bolgár világot és azokat a színes nem-

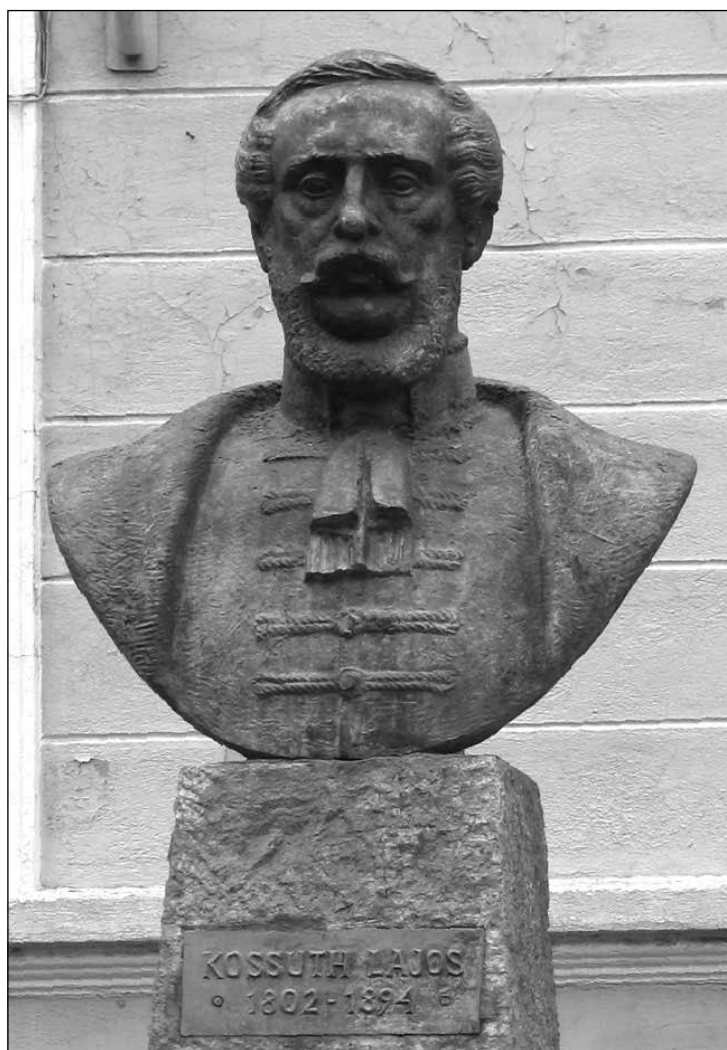
zetközi és emberi kapcsolatokat, melyek e valós történelmi tabló révén megmutatnák azt a csodát, mely folytán végül nem sikerült végrehajtani a Kossuth Lajos elleni merényletet. Kimagasló szerepe volt ebben az igen nagy testi-lelki erővel és kiváló lovastudással megáldott Bárdy Rudolfnak; a Konstantinápolyban élő Orbán bárónak (aki egy párbaj következményeként kényszerült idemene-külni már évtizedekkel korábban); a külföldiek közül megemlítendő „az osztrák követségnek egy Durazzi nevű hivatalnok”, aki „Orbán leánya miatt járogatott a házhoz”; Tecco „olasz követ”, aki látta, hogy a veszély „komoly”, és ettől „nagy izgalomba jött”; egy „Scerbinski nevű lengyel”, aki Bárdynak „odakölcsonözte” az útlevelét; a várnai angol konzul, aki „lovat adott Bárdy alá”; valamint a konzul titkára, aki „levelet írt Kossuthhoz”. (6) Remek személyi kör volt ez, hiszen általa mód nyílt arra, hogy Kossuth értesüljön a veszélyről. Várnából írt levelében Blana Konstantin „magyar tiszt is értesítette a merénylők útjáról Kossuthot”. (7) A legfontosabb azonban a titokban és rejte-
 utakon megvalósított kb. 90 km-es távlovaglás volt. Várnából „Bárdy harminchatórai szakadatlan lovaglás után Sumlában volt és rögtön Kossuth házába sietett”. (8) A merényletet ekként sikerült megakadályoznia, ami egyben a magyar nemzeti lovasminőségünknek is fontos emléke, hiszen Kossuth Lajos életét ez a virtus mentette meg. Érdeemes Bárdy igen különleges életútjának néhány adalékát is megemlíteni. Kovácsi Bárdy Rudolf „1821-ben született a Gömör megyei Hubón, a kassai akadémián jogot végzett... [..] jó ismeretekkel rendelkezett a régebbi és az újabb történelemből, de különösen az irodalomból”, valamint

még verseket is írt. (9) Rákosi Viktor *A két testvér* című elbeszélésében így jellemzi: „*termetre való-ságos óriás*”. Bárdy Rudolf a IV. honvédszászlóalj őrmestere volt az 1849 februárjában zajló vízaknai csata idején, és az akkor tanúsított vitézsége elismeréseként lett főhadnagy. (10) Bárdy Rudolf a „*sumlai tábor felosztása után Konstantinápolyba került*”, majd pedig „*rövid franciaországi és angliai tartózkodás*” után „*Amerikába utazott*”. „*127 emigráns társával együtt az iowai magyar telepre*” kívánt elmenni, ám végül erre nem került sor, hanem „*szétszéledtek az Unió különböző államaiban*”. (11) Amerikai emigrációja idején adta ki Bárdy Rudolf az *Adventures of Rudolph Bardy De Kovatsi, a Hungarian exile in Italy, Hungary and Turkey* (Rochester, 1855) című könyvét. Tisztelet és köszönet illeti Bulgáriát azért, hogy Kossuth Lajos és nemzeti lovas hagyományaink emléke ma is elevenen él a magyar–bolgár barátság műveltségvilágában Sumen Kossuth-múzeuma révén.

Zárógondolatként rögzítem, hogy Kossuth Lajos és kortársainak hazafiságot felmutató világgépe minden ember számára hatalmas lehetőség a minőségi teljesítményre, egyéni és közösségi szinten egyaránt, melyben a legmagasabb szint a nemzetben való gondolkodásra és cselekvésre való törekvés. Két évszázaddal ezelőtti reformkorunkban olyan különleges magyar szellemi honvédelmi mozgás valósult meg a Kárpát-medencében, melynek máig ható érték-üzeneteire a XXI. századi nemzetünknek is igen nagy szüksége van a jelenben való cselekvési tér megteremtése kapcsán, valamint a jövő célkitűzéseinek megfogalmazásakor is.

Források: I. „Kossuth-huszárok” az 1848–1849-es szabadságharcunk idején. (1) Süli Attila: Kossuth Lajos szabadcsapatának szervezése Erdélyben 1848-ban. In: Hadtörténelmi Közlemények. 2009. 4. szám. 994–995. o.; a továbbiakban: i. m.; (2) Demeter Lajos–Süli Attila: Újabb adatok és szempontok Váradi József 1853–54. évi háromszéki mozgalmának történetéhez. In: A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője. 14. Bp., 2014. 15., 22. o.; (3) i. m. 994., 1002., 1017. o.; (4) i. m. 1002., 1004. o.; (5) i. m. 1005. o.; **II. A „letűnt évszázadok történetének” nemzeti öröksége „útmutatást, reményt ad a nemzeti felemelkedés, a biztató jövő felé”** (1) Stirling György: Washingtoni posta. In: Katolikus Magyarok Vasárnapja. 84. évfolyam. 42. szám. 1977. november 6. 5. o.; (2) Toronto szabadságharcos ünnepe. In: Szabad Magyarság. 5. évfolyam. 45. szám. 1960. november 20. 5–6. o.; (3) Magyarok Mindenfelé. Volt politikai foglyok és szabadságharcosok tiltakozása. In: Délamerikai Magyarság. 35. évfolyam. 4103. szám. 1962. október 11. 5. o.; **III. Kossuth Lajos emlékezete Bulgáriában** (1) Égerházi Imre–Madarász Gyula: Beszámoló a sumeni tanulmányútról. Megjelent az 1973/2 számú Magyar Képzőművészek Szövetsége Kelet-magyarországi Területi Szervezetének negyedéves tájékoztatójában. In: Égerházi Imre sumeni alkotásai.

Bp., 2005. 3. o.; (2) Arató György: „Magyarok Mózesse” és a „Felszabadító Cár”. Időszerű gondolatok egy sajátos Kossuth-kultuszról. In: Hitel. 2019. március. 47. o.; (3) Hajnal István: Osztrák merénylettervek Törökországban a száműzött Kossuth ellen. In: Napkelet. 1927. 699. o.; (4) Hajnal István: Osztrák merénylettervek Törökországban a száműzött Kossuth ellen. In: Napkelet. 1927. 695. o.; (5) Hajnal István: Osztrák merénylettervek Törökországban a száműzött Kossuth ellen. In: Napkelet. 1927. 704., 708., 711. o.; (6) Hajnal István: Osztrák merénylettervek Törökországban a száműzött Kossuth ellen. In: Napkelet. 1927. 705–706. o.; (7) Hajnal István: A Kossuth-emigráció Törökországban. I. kötet. Bp., 1927. 285. o.; (8) Hajnal István: Osztrák merénylettervek Törökországban a száműzött Kossuth ellen. In: Napkelet. 1927. 706. o.; (9) Böhm Jakab: Lant és kard. A cs. kir. hadsereg katonáinak és altisztjeinek irodalmi kísérletei 1844-ben. In: Hadtörténelmi Közlemények. Új folyam. 19. 1972. 1. szám. 136. o.; (10) Rákosi Viktor: Korhadtkeresztek. Képek a magyar szabadságharcból. Bp., 1899; (11) Böhm Jakab: Lant és kard. A cs. kir. hadsereg katonáinak és altisztjeinek irodalmi kísérletei 1844-ben. In: Hadtörténelmi Közlemények. Új folyam. 19. 1972. 1. szám. 141. o.

Sepsiszentgyörgy, Erdély – a szerző felvétele